

XARXA DE MUNICIPIS

Agricultura periurbana, una eina de qualitat en la gestió del territori

Rosa Regàs: «Llegint, exercitem la
nostra llibertat»

El govern de les àrees
metropolitanes a Europa

A FONTS

Agricultura periurbana, una eina de qualitat en la gestió del territori

El procés d'urbanització del nostre territori s'ha accelerat de manera exponencial els darrers anys. La dinàmica del mercat immobiliari ha comportat el desplaçament d'una part de la població a municipis més llunyans de l'àrea metropolitana, més petits i amb habitatges més assequibles. Extenses zones abans no urbanitzades i agrícoles han esdevingut residencials i industrials. La preservació i potenciació d'àrees agràries s'apunta com un instrument vàlid de planejament per preservar l'equilibri i la sostenibilitat territorial.

Fotografies: Àrea d'Espais Naturals

Tenim un model consumidor de territori que deteriora el medi i l'entorn natural

Arreu del món hi ha una tendència clara que consisteix en l'avanç del creixement urbanístic en detriment dels espais naturals i agrícoles, fet que es tradueix en la creació d'una ciutat difusa, on la urbanització s'expandeix sense parar, amb tendència a omplir els anomenats *espais lliures*. Es produeix, així, un canvi d'usos per ocupació del sòl, amb una gran pressió sobre l'activitat agrària, que amenaça la continuïtat dels valors i les funcions dels espais agrícoles periurbans. És un model consumidor de territori que suposa el deteriorament del medi i de l'entorn natural.

Oriol Nel·lo, secretari per a la Planificació Territorial de la Generalitat, ha dit recentment que a Catalunya s'urbanitzen cada dia tres hectàrees, xifra que parla per si mateixa d'aquest fenomen. Aquestes dinàmiques de creixement urbanístic elevades afecten directament els espais lliures d'urbanització, i l'espai agrari es veu afectat per l'expansió de la ciutat difusa i queda territorialment fragmentat, la qual cosa dificulta la seva rendibilitat i continuïtat productiva. Aquesta activitat sovint es veu amenaçada, també, pel conjunt de problemes que comporta la seva ubicació en una zona pròxima a àrees urbanes: la inseguretat, la hiperfreqüentació, la pressió dels usos no agraris i les expectatives econòmiques sobre el sòl.

Una de les definicions d'*agricultura periurbana* més utilitzada és l'establerta per l'Organització per la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), que defineix l'agricultura periurbana com «la que es practica dins d'un radi de 20 km a l'entorn d'un nucli urbà de més de 200.000 habitants i de 10 km de radi de ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants» (OCDE, 1979). Aquesta agricultura cobreix dues funcions importants: el cultiu de productes agraris i la contribució a la qualitat del medi ambient.

Segons aquest criteri, a Catalunya hi hauria nombroses ciutats amb àrees periurbanes: Barcelona, Badalona, l'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Lleida, Tarragona, Sabadell, Terrassa, Santa Coloma de Gramenet, Girona i els municipis que l'envolten (Salt i Sarrià de Ter), Reus i els municipis de l'entorn, Manresa, Cornellà, el Prat de Llobregat, Sant Boi, Viladecans, Rubí, Cerdanyola i Granollers-les Franqueses.

S'hi podrien afegir Igualada (Santa Margarida de Montbui-Vilanova del Camí), Vilanova i la Geltrú, Sitges, Mollet i Sant Cugat.

Raimon Roda, enginyer agrònom i expert en agricultura periurbana, assegura que **«per a les administracions locals, la importància atorgada a l'espai agrari periurbà ha estat diversa i ha anat canviant amb el temps, però, en general, per als municipis, l'espai agrari suposa un espai que s'ha de gestionar segons les necessitats locals (habitatge, zones d'equipaments, polígons industrials, espais rurals protegits, etc.), una oportunitat desaproveitada de recaptació d'impostos i de creació de llocs de treball, i un factor de competència amb els municipis veïns. Alguns ajuntaments valoren el territori agrícola com una reserva indispensable per a l'expansió del teixit urbà i industrial. El manteniment i la dinamització de l'agricultura es considera, així, un bé sacrificable pel creixement urbanístic o de polígons industrials»**.

En altres casos hi ha la voluntat de preservar els espais rurals. S'imposen, llavors, tot un seguit de prohibicions i limitacions que, finalment, ni la mateixa municipalitat és capaç de fer complir. Per a Roda, **«encara són pocs els municipis que prenen una política activa de preservació, però també de gestió i dinamització dels espais rurals periurbans. És cert, a més, que molts d'aquests municipis hauran de treballar amb la dificultat addicional de la competència territorial de petits municipis del seu entorn, molt més permissius a l'hora d'autoritzar determinats usos o construccions»**.

La funció econòmica d'aquests espais és rellevant, i és la resultant de la utilització que ofereixen els diferents valors productius que fan possible la producció d'aliments i de matèries primeres, l'agroturisme o altres activitats educatives, formatives o de sensibilització, l'artesania alimentària o els treballs derivats del manteniment del paisatge, i que, per tant, són capaços de generar rendes i llocs de treball. Per a Raimon Roda, els ajuntaments tenen diverses opcions de gestionar aquests grans espais oberts al voltant del teixit urbà, que van des de **«la recerca de noves formes pri-**

Cal garantir la viabilitat econòmica de l'agricultura periurbana

vades de gestió amb un alt rendiment econòmic (parcs d'oci, camps de golf), passant per l'assumpció de les mateixes administracions de la gestió d'aquest espai com fan amb la resta dels espais verds urbans (parcs i jardins) o la terciarització de l'espai amb la col·locació de serveis puntuals d'oci (restaurants) o seus socials d'empreses que desitgen un entorn agradable (i que ajudaran a tenir els recursos per realitzar una gestió de l'espai) fins arribar, a partir de contractes pel territori, a fer viable l'activitat econòmica agrària». Dependrà de la seva sensibilitat que optin per una o altra opció.

Per a Josep Montasell, també enginyer tècnic agrícola i màster en Gestió Ambiental al Món Rural, «el futur dels espais agraris periurbans no és un problema econòmic, és un problema d'actitud vers aquests espais. No és qüestió de fer estudis sobre la viabilitat econòmica dels

espais agraris, sinó que el que cal són actituds positives. No n'hi ha prou de parlar d'hectàrees de sòl en un espai agrari d'un municipi, cal que aquestes siguin les millors, que no estiguin esmicolades per infraestructures, o per una urbanització dispersa que esquitxa tot el territori. Cal que aquest espai presenti una superfície global suficientment gran per tenir una massa crítica per poder-la gestionar adequadament (xarxa de camins, xarxa de reg, xarxa de gas, xarxa telemàtica, reservoris per a fauna útil, serveis de suport tècnic, etc.) i que pugui estar equipat. És a dir, com qualsevol espai dedicat a la indústria o els serveis».

Però, a més, en aquest espai agrari periurbà, i en la major part dels casos, cal que les administracions locals facin efectiva una atribució que tenen: la disciplina urbanística i ambiental. Montasell es pregunta: «si no parlem de polígon industrial o polígon de serveis, sinó que els elevem a la categoria de parc tecnològic, parc de negocis, parc científic, parc de recerca, parc logístic, parc multimèdia, parc d'activitats econòmiques, etc., perquè un espai agrari periurbà no ha de tenir dret a ser valorat pel que és i esdevenir una aposta de futur, segons els valors que posseeix i les funcions que desenvolupa i, per tant, ser gestionat? Per què no dir-ne, de determinats espais agraris periurbans, *parc agrari* o *parc rural*?».

Per a Montasell, la fórmula és clara: el futur passa perquè «el sector delegui la gestió de l'entorn a un ens gestor que tingui la visió global de l'espai agrari periurbà com a agroecosistema. Un ens que tingui cura de la qualitat de l'aigua, de la vigilància dels camps, de la millora de la xarxa de camins, de la neteja de l'entorn i que, a més de tenir un valor cultural i una funció ambiental, sigui també un recurs agronòmic i comercial. Aquest ens gestor, que ha d'actuar sempre conjuntament amb el sector agrari i les administracions, ha de ser, alhora, el dinamitzador de l'espai agrari periurbà».

L'aprovació del Pla de Gallecs pot marcar l'inici d'una dinàmica de planejament positiu per afavorir la preservació de l'agricultura periurbana

Aquesta figura de parc agrari, actualment, s'està consolidant en l'espai agrari periurbà de la Vall Baixa i el delta del Llobregat, promoguda per la Diputació de Barcelona, el Consell Comarcal, la Unió de Pagesos de Catalunya i catorze municipis. El Parc Agrari del Baix Llobregat ja compta amb l'ens gestor, el pla de gestió i millora, aprovat el desembre del 2003, i s'està acabant de redactar el pla especial urbanístic que establirà la delimitació definitiva de l'àmbit del parc i definirà les normes urbanístiques que cal aplicar.

Altres iniciatives destacades en aquesta direcció són el futur parc agrícola de Sabadell, l'Espai Rural de Gallecs, el Parc Rural de Montserrat, amb 1.700 hectàrees de conreu tradicionals com ara la vinya i l'olivera, o la reivindicació de preservar el Penedès com a zona de conreu enfront de la pressió urbanística. Precisament fa poques setmanes que el Govern de la Generalitat ha aprovat definitivament el **Pla director urbanístic del paratge de Gallecs**. El Pla preserva i ordena aquest espai de 774 hectàrees d'alt valor paisatgístic i clou un conflicte iniciat ara fa trenta-cinc anys. El Pla director té tres objectius principals: conservar lliure d'urbanització l'espai de Gallecs, que es mantindrà com a espai natural i ter-reny agrícola; ordenar la urbanització de l'entorn del paratge i les àrees de contacte entre l'espai construït i l'espai lliure, i garantir-ne la gestió amb la participació de les administracions locals i la Generalitat. La urbanització d'aquest espai es va plantejar per primer cop l'any 1970, quan des de Madrid es va delimitar un espai de 1.472 hectàrees al Vallès per construir-hi una nova ciutat de 130.000 habitants.

Arran d'aquesta aprovació, Oriol Nel·lo ha escrit: «**es pot afirmar que la llarga sequera en matèria de planejament territorial que ha patit Catalunya durant més de dues dècades s'ha acabat**», al mateix temps que ha dit que Gallecs és el primer d'un seguit de plans supramunicipals que el Govern aprovarà properament amb l'objectiu «**d'ordenar el creixement urbanístic, preservant l'espai obert, protegint el paisatge i orientant el desenvolupament urbà**».

L'activitat constructora amenaça la supervivència del sòl agrícola

Després vindran els plans directors del sistema costaner i els plans territorials de les diferents regions i comarques catalanes, que definiran els futurs usos del sòl i la preservació d'àrees agrícoles.

La realitat actual del nostre país, però, passa encara massa sovint pel promotor que compra terres i que ofereix a l'ajuntament —a canvi d'una reclassificació urbanística del sòl— crear un polígon industrial o una promoció residencial que donarà determinats llocs de treball i, a més, farà ingressar quantitats importants als fons municipals. Es tracta d'un exemple que s'estén a molts indrets i que resulta preocupant en llocs com ara l'Alt i el Baix Penedès, on han sorgit plataformes d'entitats en defensa del sòl agrícola de les vinyes. Salvem el Penedès actua, precisament, en la direcció de pressionar per la preservació del sòl agrícola i els espais naturals d'aquesta zona. En el seu manifest «Salvem el Penedès», aquesta plataforma reclama a l'Administració «**que potencii una economia harmònica amb el territori i els seus recursos, eviti les pressions sobre l'agricultura i prioritzi la rehabilitació sobre la construcció, i que aquesta convisqui amb el medi d'una manera equilibrada, que**

Calen polítiques específiques perquè l'agricultura periurbana sigui viable i rendible

fomenti els espais naturals amb les seves connexions».

Recentment, el Consell Comarcal de l'Alt Penedès també ha aprovat per unanimitat que l'Administració protegeixi el 20% de la comarca com a espai natural protegit i es freni, així, l'expansió urbanitzadora. També a l'Anoia o l'Empordà la societat civil reclama iniciatives en aquesta direcció.

Un altre exemple: més d'una vintena d'entitats ecologistes i de defensa del territori han presentat el document Bases per a la protecció del Parc Agrícola del Vallès, on es desenvolupa el procediment administratiu que cal seguir per tal de fer realitat la proposta. Els signants afirmen **«que ens trobem en un moment decisiu per al futur dels espais naturals de la Plana del Vallès. D'una banda, constatem que l'activitat agrícola, bàsica per al manteniment d'aquests espais, es troba amb dificultats creixents i amb un elevat risc d'abandonament»**. L'àmbit del Parc Agrícola del Vallès es correspon, bàsicament, amb la Conca del Besòs, amb els espais naturals de la Plana del Vallès compresos entre Rubí (límit oest) i Sant Antoni de Vilamajor (límit est). Els objectius de la proposta són la salvaguarda dels valors agrícoles i estètics del paisatge rural vallesà, la conservació i l'enriquiment de la diversitat biològica de la Plana i la protecció i divulgació del seu patrimoni històric i arqueològic. Ben a prop, en tenim un altre exemple al densificat municipi de Sabadell. L'ajuntament ha aprovat convertir

quaranta-dues hectàrees de Can Gambús en Parc Agrícola, potenciant activitats agràries viables, com ara la promoció de les mongetes del ganxet, i la creació d'itineraris ciutadans.

Per la seva banda, la Diputació de Barcelona ha impulsat des de l'Àrea d'Espais Naturals el projecte LIFE, cofinançat per la Unió Europea, que ha consistit en una proposta de planificació territorial sostenible de la Regió Metropolitana de Barcelona. L'objectiu general del projecte LIFE Anella Verda és el foment de l'equilibri territorial i ambiental de la regió i, en especial, la promoció d'accions que incideixin en la vertebració del sòl no urbanitzable d'aquesta regió, formada per espais naturals i agraris periurbans. Formen part com a socis d'aquest projecte la mateixa Diputació, els ajuntaments de Santa Coloma i Mollet del Vallès, i el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat. Aquest projecte LIFE inclou tres actuacions pilot (Programa de restauració d'àrees periurbanes al Parc de la Serralada de Marina; Arboretum Europa al municipi de Mollet del Vallès, i Arboretum de varietats tradicionals d'arbres fruiters al Parc Agrari del Baix Llobregat) i un programa de difusió del projecte i dels resultats.

L'aprovació d'aquest projecte LIFE representa el reconeixement i el suport de la Unió Europea a la Diputació per a

El territori que hem de protegir

Celestino Corbacho
President

La província de Barcelona compta amb una gran riquesa natural, i a la Diputació treballem per protegir-la. Una part d'aquesta riquesa és gestionada de manera compartida amb els municipis a través de la Xarxa d'Espais Naturals. En aquest cas, estem parlant de dotze espais naturals que abasten una superfície superior a les 100.000 hectàrees, que suposen el 22% del total del territori de la província i on viu el 70% de la població de Catalunya.

La protecció d'aquest territori, d'aquest patrimoni mediambiental, és una de les línies prioritàries del mandat, amb l'objectiu de fomentar el seu ús públic i garantir-ne, alhora, la qualitat i salvaguarda. Perquè la nostra voluntat és anar més enllà de la simple acció proteccionista. Volem garantir la continuïtat de l'ocupació humana i promoure el desenvolupament dels municipis de l'entorn, que són el veritable motor de la vida d'aquests espais privilegiats.

En aquesta tasca hi esmercem molts recursos, que s'han vist incrementats considerablement a partir del conveni que recentment hem signat amb "la Caixa", i que suposa tirar endavant una iniciativa innovadora, una entesa publicoprivada en benefici del territori i les persones que hi viuen. Una política d'acords a la qual cal afegir el conveni de col·laboració amb el Govern de la Generalitat, que millora i coordina les accions forestals i de prevenció d'incendis d'ambdues administracions, i que reforça la nostra aposta per la protecció de tota la massa forestal de la província de Barcelona.

Per a la Diputació no solament són importants els espais naturals, sinó també tots aquells indrets situats a la perifèria de les grans aglomeracions urbanes i a l'entorn metropolità, amb usos preferentment agrícoles i que pateixen sovint una gran pressió urbana i urbanística. Zones anomenades periurbanes, que hem de valorar i preservar, en la mesura del possible, del creixement urbà i industrial, i com una inversió de futur, que contribueixin a la millora de la qualitat de vida del conjunt dels ciutadans i ciutadanes de les nostres ciutats. El Parc Agrari del Baix Llobregat i la zona de Gallecs ja en són dos exemples concrets. ■

la proposta de gestió i protecció de la Xarxa de Parcs Naturals, de la qual el Parc de la Serralada de Marina i el Parc Agrari del Baix Llobregat formen part. Dins del marc del programa LIFE Anella Verda: Una proposta de planificació territorial sostenible, la Diputació va organitzar les Jornades Europees d'Agricultura Periurbana, conjuntament amb la Unió de Pagesos de Catalunya i el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat, amb l'objectiu d'analitzar els problemes, les perspectives de futur, els elements de gestió i les polítiques europees referents als espais agraris periurbans.

Recentment, en una altra jornada sobre espais periurbans, organitzada per la Diputació de Barcelona al castell de Montesquiú, Raimon Roda ha dit: **«els projectes agrourbans —que poden ser un instrument útil de gestió dels espais periurbans— necessiten un veritable pacte sociopolític dels actors territorials i, al mateix temps, una nova definició de ciutat i camp, d'urbà i rural. Es tracta, en definitiva, d'organitzar el teixit urbà al voltant i amb l'espai rural»**. Perquè aquests projectes siguin viables, cal que l'agricultura periurbana sigui reconeguda amb polítiques específiques. I afegeix que això passa perquè **«la societat reconegui i compensi les problemàtiques específiques que pateix aquest tipus d'agricultura»**.

■ Carles Sabater